

ประติมากรรมศิวลึงค์ในนครศรีธรรมราช

ปรีชา นุ่นสุข

"ศิวลึงค์" เป็นรูปเคารพที่สำคัญในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย ที่พบมากในนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่สลักด้วยศิลา และพบกระจายโดยทั่วไปในชุมชนโบราณแทบทุกแห่ง ในนครศรีธรรมราช ศิวลึงค์เหล่านี้มีหลายรูปแบบและหลายขนาด วิเคราะห์ได้ว่าศิวลึงค์เหล่านี้ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๔ ในบทความนี้จะแบ่งศิวลึงค์ที่พบออกเป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ศิวลึงค์ที่สลักติดอยู่กับโยนิ

ขณะนี้ได้ค้นพบประติมากรรมศิวลึงค์ขนาดเล็กสลักติดอยู่กับโยนิ (ฐาน) เพียงสองชิ้นเท่านั้น ลักษณะของศิวลึงค์เหล่านี้คล้ายคลึงกับที่ค้นพบที่อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรีและปัจจุบันย้ายไปจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร^๑

ศิวลึงค์ที่มีรูปแบบดังกล่าวนี้ล้วนแต่มีขนาดเล็กชิ้นแรกพบที่โบราณสถานหอพระอิศวร อำเภอเมืองปัจจุบันย้ายไปจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

นครศรีธรรมราช และชิ้นที่สองค้นพบที่โบราณสถานบริเวณชุมชนโบราณสิชล ปัจจุบันอยู่ในครอบครองของเอกชนในอำเภอสิชลศิวลึงค์เหล่านี้น่าจะมีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๑ อันเป็นระยะแรกๆ ที่ปรากฏศิวลึงค์ในภาคใต้

กลุ่มที่ ๒ ศิวลึงค์แบบหัวเหลี่ยมหัวต่อหรือเหมือนจริง

โดยปรกติศิวลึงค์แบ่งออกได้เป็นสามส่วน คือ ส่วนยอดรูปทรงกลมเรียกว่า รุทราภาคถัดลงมาเป็นรูปแปดเหลี่ยมเรียกว่าวิษณุภาค และส่วนฐานรูปสี่เหลี่ยมเรียกว่าพรมภาค โดยทั่วไปลึงค์ที่สร้างให้มีลักษณะใกล้เคียงกับธรรมชาติอย่างมากขึ้น มักมีอายุเก่าแก่กว่าลึงค์ที่ทำขึ้นตามแบบแผนคตินิยม คือลึงค์ที่สร้างให้ส่วนทั้งสามขนาดไล่เลี่ยกันโดยตลอด

ลึงค์ในกลุ่มนี้จัดว่าเป็นตัวอย่างของลึงค์ในยุคหัวเหลี่ยมหัวต่อ เพราะว่าโดยมากส่วนรูปทรงกลม (รุทราภาค) จะมีขนาดใหญ่กว่าส่วนรูปแปดเหลี่ยม (วิษณุภาค) และส่วนรูปสี่เหลี่ยม (พรมภาค) รวมกันศิวลึงค์แบบนี้ได้เคยค้นพบบริเวณทรานส์แซคทางตอนใต้ของประเทศเวียดนาม^๒ และกำหนดให้มีอายุอยู่ในราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๑๑ โดยปรกติศิวลึงค์แบบนี้สังเกตเห็นส่วนรุทราภาคที่พองออกได้อย่างชัดเจนส่วนรุทราภาคนี้จึงมักจะใหญ่กว่าส่วนวิษณุภาค จากความสัมพันธ์ทางลักษณะที่เป็นธรรมชาติและความแตกต่างของสัดส่วนทั้งสามที่กล่าวมาศิวลึงค์แบบเหมือนจริงนี้

จึงควรจะมีอายุอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ถึง ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒ โดยประมาณ^๓

ศิวิลิ่งค์แบบนี้พบแล้ว ๔ องค์ คือที่หอพระอิศวร (อำเภอเมือง) ที่บ้านหัวทอน (อำเภอสิชล) บ้านท่าเรือ (อำเภอเมือง) และวัดนาขอมร้าง (อำเภอสิชล) แห่งละองค์ บรรดาศิวิลิ่งค์แบบที่กล่าวมานี้ ศิวิลิ่งค์ที่ทำด้วยควออร์ซซึ่งค้นพบที่โบราณสถานวัดนาขอม (ร้าง) นับว่าน่าสนใจมากศาสตราจารย์ไอ คอนเนอร์ได้กล่าว ว่าไม่เคยพบมาก่อนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^๔ และได้ยืนยันว่าศิวิลิ่งค์นี้พบที่แหล่งโบราณคดีวัดสระสี่มุม (ร้าง) ในเขตชุมชนโบราณสิชล แต่ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ พ.ต.ท.ถาวร เสมา แห่งกองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัด นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเจ้าของศิวิลิ่งค์องค์นี้ในขณะนี้ ได้ยืนยันว่าท่านเป็นผู้พบศิวิลิ่งค์องค์นี้เองที่โบราณสถาน วัดนาขอม (ร้าง) ในเขตชุมชนโบราณสิชลเช่นเดียวกัน

ในประเทศอินเดีย มีผู้จงรักภักดีต่อพระศิวะ จำนวนมากเก็บเอาหินทองคำที่มีรูปลักษณะคล้ายกับ อวัยวะเพศชายมาพกพาติดตัวตลอดเวลาเพื่อเป็นเครื่อง รางป้องกันตัว^๕ อย่างนิกายวีระโควะ (Virasaivas) ใน อินเดียภาคใต้ นั้น นิยมนำศิวิลิ่งค์พกติดตัวตลอดเวลา เสมือนหนึ่งเป็นการบูชาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด^๖ ดังนั้นในเมื่อ ศิวิลิ่งค์ที่กล่าวนี้สามารถพกพาติดตัวได้อย่างสะดวกและ ง่ายดาย จึงเป็นไปได้ที่ชาวอินเดียจะนำศิวิลิ่งค์องค์นี้ มาสู่สิชลเมื่อไรก็ได้^๗

กลุ่มที่ ๓ ศิวิลิ่งค์แบบตามแบบแผนคตินิยม หรือประเพณีนิยม

ศิวิลิ่งค์ในกลุ่มนี้แบ่งขนาดความสูงออกเป็น ๓ ส่วนเท่ากันหรือไล่เลี่ยกัน คือส่วนฐานสี่เหลี่ยม (พรม ภาค) ส่วนกลางแปดเหลี่ยม (วิชฌภาค) และ ส่วนยอดทรงกลม (จุทรภาค) อันเป็นแบบแผนหรือ ประเพณีนิยมในการทำศิวิลิ่งค์^๘ ศิวิลิ่งค์ในกลุ่มนี้มัก กำหนดให้มีอายุอยู่ในระหว่างต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๒ อันเป็นระยะที่ภาคใต้ของไทยได้รับอิทธิพลจากพูนัน มาก^๙ และต่อเนื่องไปจนถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ โดยประมาณ^{๑๐}

ในนครศรีธรรมราชได้พบศิวิลิ่งค์ในกลุ่มนี้หลาย องค์ ได้แก่ ที่หอพระอิศวร (อำเภอเมือง) จำนวน ๓ องค์ ที่วัดนาขอมร้าง (อำเภอสิชล) จำนวน ๓ องค์ ที่วัดเทพราช (อำเภอสิชล) จำนวน ๑ องค์ ที่บ้าน ถนนใน (อำเภอสิชล) จำนวน ๑ องค์ และที่บ้านทุ่งพัน (อำเภอท่าศาลา) จำนวน ๑ องค์

กลุ่มที่ ๔ ศิวิลิ่งค์ที่ไม่ทราบรูปแบบที่แน่นอน

ได้ค้นพบศิวิลิ่งค์ที่ชำรุดมากในเทวสถานหอ พระอิศวร (อำเภอเมือง) จนไม่สามารถสังเกตรูปแบบที่ แน่ชัดได้ เพราะชิ้นส่วนที่เหลือมีอยู่น้อยเกินไปที่จะใช้ สันนิษฐานว่าเป็นแบบใดแบบหนึ่งที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ยังมีศิวิลิ่งค์อีกองค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ที่ เทวสถานฐานพระสยม (อำเภอเมือง) โดยส่วนยอดโผล่ ขึ้นเหนือพื้น ๔๕ เซนติเมตร ที่เหลือนั้นยังฝังอยู่ในดิน และศิวิลิ่งค์นี้เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนโดย ทั่วไปในละแวกเทวสถาน ก่อนหน้าที่ไม่สามารถที่จะขุด ขึ้นมาศึกษาได้ว่ารูปทรงที่แน่ชัดเป็นอย่างไร ต่อมา เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๓๙ กรมศิลปากรได้ดำเนินการ ขุดทำให้ทราบว่าศิวิลิ่งค์องค์นี้มีขนาดใหญ่มาก

ในขณะนี้ได้ค้นพบประติมากรรมศิวิลิ่งค์กลุ่ม ต่างๆ ในนครศรีธรรมราชรวมทั้งสิ้น ๑๙ องค์ สถานที่ พบได้แก่ แหล่งโบราณคดีทางชายฝั่งอ่าวไทยทั้งสิ้น แหล่งที่พบมากที่สุดคืออำเภอเมืองและอำเภอสิชล ซึ่ง พบจำนวนเท่ากัน รองลงมาได้แก่ อำเภอท่าศาลา ลักษณะเช่นนี้อาจจะกล่าวได้ว่า เหมือนกับที่ปรากฏใน การค้นพบประติมากรรมพระวิษณุ

ประติมากรรมศิวิลิ่งค์เหล่านี้ส่วนใหญ่ทำด้วย ศิลาถึง ๑๘ องค์ (คิดเป็นร้อยละ ๙๔.๗๔) ที่ทำด้วย วัสดุอย่างอื่นคือควออร์ซมีเพียงองค์เดียว (คิดเป็น ร้อยละ ๕.๒๖) เท่านั้น ศิลาที่ใช้ส่วนใหญ่ก็เป็นศิลา ทรายและหินปูนซึ่งเป็นวัสดุที่มีมากในท้องถิ่น

ผลการจำแนกประติมากรรมศิวิลิ่งค์เหล่านี้โดย อาศัยรูปแบบทางประติมากรรมวิทยาและการกำหนดอายุ เป็นหลัก ปรากฏว่าประติมากรรมศิวิลิ่งค์เหล่านี้มีอายุ

มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ตามลำดับ
ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๔ และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่
ทำตามแบบแผนหรือประเพณีนิยม ซึ่งมีอายุตั้งแต่
พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๔ รองลงมา
ได้แก่กลุ่มที่สลักให้ตัวลึงค์กับโยนติดเป็นชิ้นเดียวกันซึ่ง
มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ตามลำดับ
ตัวลึงค์เหล่านี้ส่วนหนึ่งได้จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์
ภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช อีกส่วนหนึ่ง
ได้กระจายกระจายอยู่ในความครอบครองของวัดและ
เอกชน ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด

ตารางแสดงประติมากรรมตัวลึงค์ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช
จำแนกตามรูปแบบทางศิลปกรรม

ลำดับที่	รูปแบบทาง ศิลปากร	จำนวน (องค์)					คิดเป็น ร้อยละ	หมายเหตุ
		อำเภอ เมือง	อำเภอ สิชล	อำเภอ ท่าศาลา	ไม่ทราบ อำเภอ	รวม		
๑	กลุ่มที่ ๑	๑	๑	-	-	๒	๑๐.๕๒	
๒	กลุ่มที่ ๒	๒	๒	-	-	๔	๒๑.๐๖	
๓	กลุ่มที่ ๓	๓	๕	๒	๑	๑๑	๕๗.๙๐	
๔	กลุ่มที่ ๔	๒	-	-	-	-	๑๐.๕๒	
	รวม	๘	๘	๒	๑	๑๙	๑๐๐.๐๐	

- หมายเหตุ ๑. กลุ่มที่ ๑ มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑
๒. กลุ่มที่ ๒ มีอายุอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒
๓. กลุ่มที่ ๓ มีอายุอยู่ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ถึงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔
๔. กลุ่มที่ ๔ อยู่ในสภาพที่ไม่สามารถจะกำหนดอายุในขณะนี้ได้

เชิงอรรถ

- *ผาสฐ อินทรารุส รูปเคารพในศาสนาฮินดู ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๒ ภาพที่ ๓.
*พิริยะ ไกรฤกษ์ ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ กรมศิลปากร ๒๕๒๓ หน้า ๒๘.
*ด. หน้า ๓๙.
*Stanley J.O Conner, "Sichon : An Early Settlement In Peninsular Thailand." JSS, LVI,pt.I (January ๑๙๖๘)
P.๑๔.
*J.N.Banerjea, The Development of Hindu Iconography, ๒nd ed. (Calcutta, ๑๙๕๖) P.๔๕๘.
*Ibid., P.๔๕๔.
*Stanley J.O Conner, op.cit., P.๑๔.
*Lunet de Lajenquiere, "Essai d inventaire Archeologique du Stam," BSAI, (๑๙๑๒-๑๙๑๓), P.๑๔๒.
*Stanley J.O Conner, op.cit., PP.๔๓-๔๙.
**P. Dupont, L archeologie mone de Dvaravati (Paris : Ecole Fancaise d Extreme, Orient, ๑๙๕๙) Fig.๓๑๗ &
๓๑๘.